

Петрунько О.В. Психологізація педагогічної освіти: проблеми і перспективи

Веклич Юлія Іванівна,

старший викладач кафедри іноземних мов і методик їх навчання
Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛИ

У статті розглянуто особливості і шляхи формування полікультурної комунікативної компетенції майбутніх вчителів іноземної мови початкової школи на сучасному етапі.

Ключові слова: конкретизація, доповнення, формування, полікультурна комунікативна компетенція, спілкування, співпраця, полілог культур, іноземна мова, мовна компетенція, мовленнєва діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Зміна зовнішньої та внутрішньої політики суверенної України, її стратегічний курс на приєднання до світової спільноти сприяє розширенню контактів з людьми різних мов та культур, подальшому розвитку інтеграційних та міграційних процесів, нових інформаційних і комунікативних технологій. Через це виникає потреба у вивченні найбільш поширених мов міжнародного. Визначено, що багатомовність є відображенням культурного розмаїття, найкращою гарантією взаєморозуміння між народами, основною метою в галузі вивчення іноземних мов громадянами Європейської спільноти.

Культура країни мови, що вивчається, стає невід'ємною частиною змісту навчання іноземних мов у навчальних закладах. У зв'язку з цим актуальним завданням є вдосконалення процесу навчання іноземної мови майбутніх учителів початкової школи, основною метою якого висувається не тільки, і не

стільки комунікативна компетенція, скільки полікультурна компетенція, яка вміщує в себе і комунікативну. Отже з'являється нагальна необхідність доповнення і уточнення існуючих підходів до організації навчального процесу з іноземної мови у вищих навчальних закладах.

За останній час основні орієнтири розвитку освіти у суспільстві дуже змінилися – знання не передаються, а отримуються у процесі особистісно – значущої діяльності.

Оскільки сучасне навчання іноземних мов відбувається в умовах «полілогу культур», тобто інтенсивного спілкування та співпраці між країнами і людьми з різними мовами та культурними традиціями, то і навчання іноземної мови майбутніх учителів іноземних мов передбачає розвиток здатності студентів використовувати її як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Ця мета передбачає взаємопов'язаний комунікативний і соціокультурний розвиток студентів засобами іноземної мови для підготовки їх до міжкультурного спілкування у різноманітних сферах життєдіяльності, до їх професійного становлення як майбутніх учителів іноземних мов (ІМ). [1].

Аналіз останніх джерел та публікацій, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми та на які автор робить опертя. Педагогічні, психологічні і методичні аспекти щодо передумов формування полікультурної комунікативної компетенції (ПКК) достатньо широко висвітлено в науково-педагогічній літературі та періодичних виданнях (Н. Бизова, М. Зубко, О. Корчажкіна, Г. Крючков, Е. Ареф'єва, А. Павліченко, В. Редько, П. Сысоев, В. Яніна та інші). Проте ми вважаємо, що ґрунтовні висвітлення науковців щодо формування ПКК використовуються не в повній мірі в педагогічній практиці роботи у вищих навчальних закладах через обмаль часу, який має викладач у своєму розпорядженні для дослідження та вивчення науково-педагогічної літератури.

Мета статті. Враховуючи сказане вище, нам уявляється можливим сформулювати суть проблеми – існує необхідність конкретизації і доповнення

теоретичних основ щодо передумов формування ПКК майбутніх учителів іноземної мови початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нами досліджено, що оволодіння студентами іноземною мовою як засобом спілкування на сучасному етапі передбачає формування у них певного рівня полікультурної комунікативної компетенції, здійснення в цьому процесі виховання, освіти, розвитку особистості студента.

Визнано, що реалізацією полікультурної комунікативної компетенції є мовленнєва діяльність.

Під *мовленнєвою діяльністю* розуміють форму спілкування людей, які належать до єдиної мовної спільноти, засобами мови [3].

Науковцями Н. Бизовою, М. Зубко, О. Корчажиною та іншими досліджено, що основними видами мовленнєвої діяльності є: *розуміння* (усної форми мови – аудіювання та письмової – читання); *говоріння* (монолог як форма продуктивного говоріння та діалог або полілог як інтерактивне говоріння); *письмо* як окремий продуктивний вид мовленнєвої діяльності.

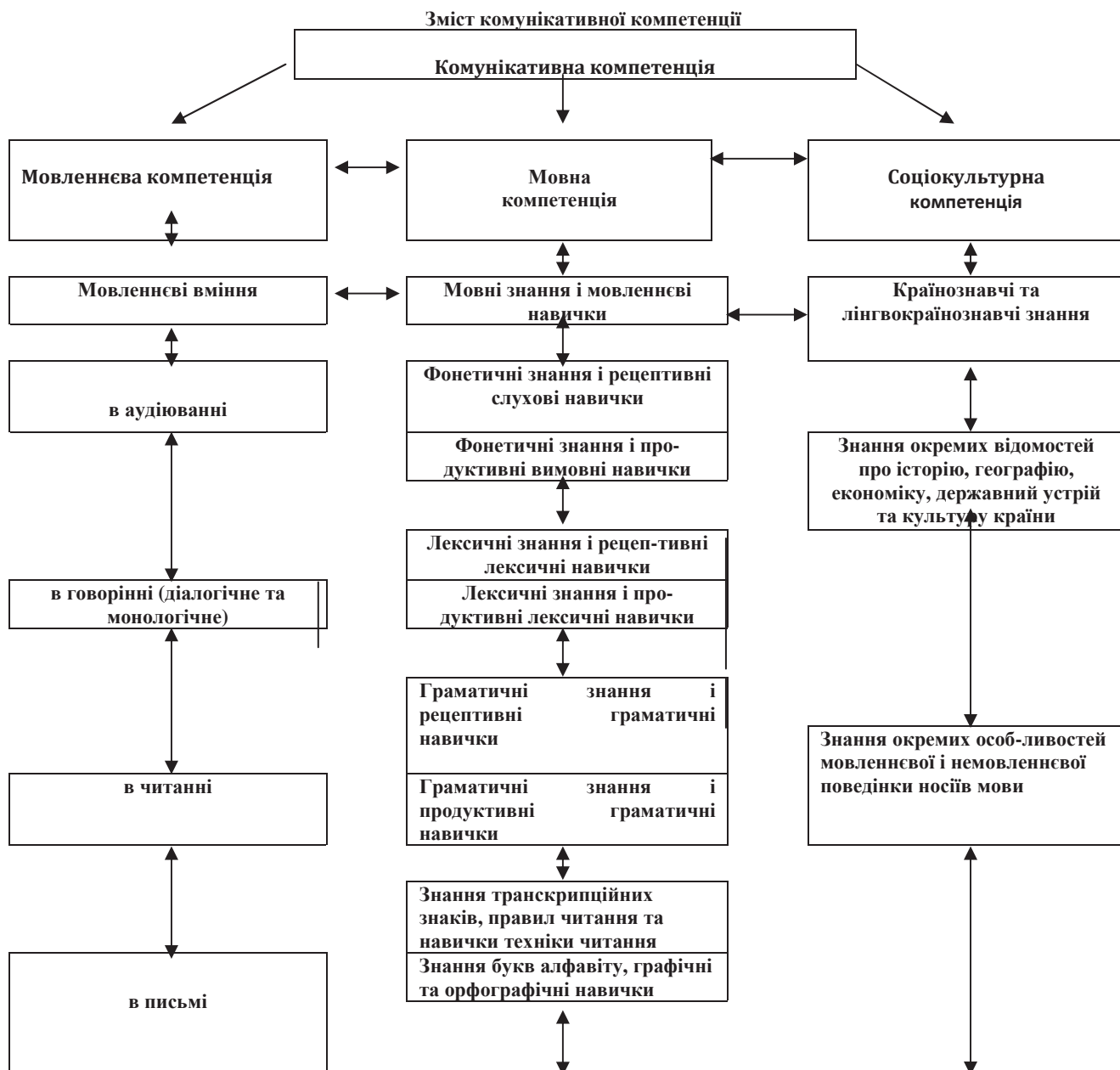
Ми вважаємо за необхідність розглянути складові полікультурної комунікативної компетенції більш детально.

Комунікативна здатність людини за своєю суттю інтегративна і ґрунтується на таких компетенціях: *мовленнєва* (розуміння, говоріння, письмо); *мовна* (знання фонетики, графіки, орфографії, лексики, граматики); *дискурсивна* (комунікативні вміння, пов'язані з умовами реалізації окремих мовленнєвих функцій із застосуванням адекватних мовних моделей-зразків); *соціокультурна* та *соціолінгвістична* (знання, вміння використовувати у спілкуванні та пізнанні іншомовні соціокультурні і соціолінгвістичні реалії); *стратегічна* (розвиток здатності учнів до самостійного навчання і самовдосконалення, бажання спілкуватися, слухати і розуміти інших, адекватної оцінки та самооцінки).

Полікультурна комунікативна компетенція як сукупність всіх вище названих компетенцій, охоплює різноманітні тематичні сфери людської

діяльності: власну особу та особу комуніканта, повсякденне життя, громадсько-політичний устрій, звичаї, національні та культурні традиції та ін.

На нашу думку основою ПКК є комунікативні вміння, сформовані на ґрунті мовних знань і навичок, а також соціокультурні знання, навички та вміння, які, у свою чергу, також інтегративні, тобто включають цілий ряд компетенцій. Так, *мовна компетенція* складається з мовних знань і відповідних навичок; *мовленнєва компетенція* включає компетенції в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Формування мовленнєвих умінь неможливе без оволодіння мовним матеріалом, мовленнєві навички є складовою частиною мовленнєвих умінь.

Розглянувши схему ми виявили, що мовленнєва та мовна компетенції включають:

- уміння здійснювати усне спілкування в типових ситуаціях навчально-трудої, побутової та культурних сфер спілкування;
- уміння розуміти на слух основний зміст автентичних текстів;
- уміння читати і розуміти автентичні тексти різних жанрів та видів з різним ступенем розуміння їх змісту;
- уміння зафіксувати та передати письмово необхідну інформацію;
- засвоєння учнями програмного мовного матеріалу як засобами оформлення або розуміння висловлювань у процесі спілкування на рівні, визначеному стандартом. Для цього студентам необхідно зрозуміти і засвоїти комунікативні функції засобів спілкування для їх конкретного вживання у відповідних мовленнєвих ситуаціях, уміти самостійно відбирати саме ті мовні та мовленнєві засоби, які є оптимальними для реалізації комунікативного наміру та адекватними в соціально-функціональному плані у сфері спілкування [4].

Будь-який процес спілкування відбувається з метою отримання або передачі певної інформації. Для того, щоб процеси комунікації відбувалися успішно, у співрозмовника мають бути сформовані мовні навички та мовленнєві уміння, які забезпечують певний рівень вербальної комунікації, а також власне механізми спілкування, які важливо сформувати і без яких спілкування як діяльність не завжди може відбутись. Окрім того, необхідно володіти навичками та вміннями у разі необхідності залучати до задоволення потреб спілкування компенсаторні засоби.

Досягнення повноцінної комунікації неможливе без оволодіння соціокультурною та соціолінгвістичною компетенціями, тобто уміння вибирати та використовувати мовленнєві форми для здійснення комунікативного наміру у конкретній ситуації та уміння враховувати культурні особливості, правила вербальної та невербальної поведінки в типових ситуаціях спілкування [4].

Соціокультурна та соціолінгвістична компетенції складаються з *країнознавчої* (знань студентів про культуру країни, мова якої вивчається) та *лінгвокраїнознавчої* (володіння студентами особливостями мовленнєвої та немовленнєвої – міміка, жести - поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування) компетенцій, тобто сформованість у студентів цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни, що дозволяє асоціювати з мовною одиницею ту ж інформацію, що й носії мови, і досягати у такий спосіб повноцінної комунікації [5,43].

Соціокультурний компонент (СКК) змісту навчання визначає та зумовлює використання мови в конкретних ситуаціях. Так, знання норм поведінки, цінностей, правил спілкування необхідно для вибору вірного мовленнєвого реєстру (коли сказати, наприклад, «How are you doing, sir?», а коли – «What's up, dude?») [2].

Мовленнєва поведінка є носієм зовнішньої форми мовленнєвого спілкування. Способи мовленнєвої поведінки визначаються прихованою системою «культурних правил» нації. Поняття «мовленнєва поведінка» вміщує в себе: 1) вербальні реакції співрозмовників: фрази, які вимовляються за певних соціокультурних обставин, тобто звороти початку, перебігу, завершення мовленнєвого акту, модальні слова, звертання, службові слова, різноманітні репліки, повтори, перепитування; 2) невербальні реакції співрозмовників: пози, жести, жестикулювання, міміка, компоненти мелодико-інтонаційного оформлення мовлення); 3) формалізатори мовленнєвої поведінки – мовленнєві стратегії, або, «формальні особливості реалізації мови», соціокультурні показники, тенденції мовленнєвої поведінки.

Вибір формалізаторів мовленнєвої поведінки визначений конкретними умовами спілкування, перш за все, ситуацією спілкування. Володіння зовнішньою формою МД – мовленнєвою поведінкою – не менш важливо при спілкуванні ніж володіння внутрішньою формою – лексико-граматичними та фонетичними навичками, а також змістовим наповненням МД – умінням виразити свою думку. Невірна мовленнєва поведінка означає або невірну

інтерпретацію висловлювання співрозмовника, або невідповідне вживання будь-якої мовленнєвої формули, або невживання її там, де того потребує ситуація спілкування [3].

Мовленнєва поведінка пов'язана з поняттям національного менталітету. Національний менталітет, або «образ світу» – це особливий психологічний спосіб життя носіїв певної культури, який базується на своєрідному зібранні законів і виступає як сукупність системи духовних цінностей – уявлень, особливостей відчуттів, мислення, мовлення, поведінки. Знання національного менталітету дозволяє описати своєрідність бачення даною спільнотою людей оточуючого світу і пояснити специфіку їх реагування на нього.

СКК змісту навчання можна представити Схемою 2.

Дослідивши Схему 2 ми виявили, що соціокомунікація – це сукупність прийомів та засобів усної та писемної передачі інформації представниками певних культур або субкультур.

Національна ментальність – спосіб мислення представників певних культур або субкультур, який визначає їхню поведінку та очікування подібної поведінки з боку інших. Вона складається з загальних характеристик (свята, традиції, обряди), ситуативних характеристик та культурного самовизначення (угруповань за інтересами, політичними поглядами, професією тощо) [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, полікультурна комунікативна компетенція є поняттям інтегративним і складається з цілого комплексу компетенцій (мовної, мовленнєвої, дискурсивної, соціокультурної, соціолінгвістичної, стратегічної).

Досягнення повноцінної комунікації з носіями мови можливе лише за умови сформованості всього комплексу вищезгаданих компетенцій, причому провідною змістовною лінією слід вважати мовленнєві вміння, формування яких неможливе без оволодіння мовним матеріалом і нерозривно пов'язане із соціокультурними, країнознавчими знаннями.

Що стосується рівня володіння іншомовною ПКК, то студенти мають оволодіти мовним і мовленнєвим матеріалом у межах, визначених Держстандартом, тобто реалізація іншомовного спілкування зумовлюється різноманітністю та складністю лексико-граматичного оформлення, тематикою та ситуацією спілкування. Студенти мають вміти самостійно вибирати саме ті мовні та мовленнєві засоби, що є оптимальними для реалізації комунікативного наміру та адекватними в соціально-функціональному плані ситуації спілкування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний освітній стандарт з іноземної мови (загальна середня освіта) V – IX класи /керівн. автор. колективу С.Ю.Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 1998. – 32с.
2. Зубко М.М. Роль індивідуальних особливостей учнів під час навчання іншомовного усно-мовленнєвого спілкування // Англійська мова та література. 2003. - № 8 (18). – С.1
3. Корчажкина О.М. Что такое аутентичное речевое поведение // Иностр. яз. в школе. – 2001. - № 3. – С. 33-38.
4. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Пояснювальна записка // Іноземні мови в навчальних закладах. 2002. - № 1-2. – С.43-47.

5. Сысоев П.В. Язык и культура: в поисках нового направления в преподавании культуры страны изучаемого языка // Иностр. яз. в школе. – 2001. - № 4. – С. 12-14.
6. Коньшева А.В.. Современные методы обучения английскому языку / А.В. Коньшева. – 3-е изд. – Мн.: Тетра Системс, 2005.
7. Сінагатуллін І. М. Новий міленіум: роль та місце іноземної мови в полікультурному соціумі// ІЯШ. 2002. № 1. С. 32.

Рассмотрены особенности и пути формирования поликультурной коммуникативной компетенции будущих учителей иностранного языка в начальной школе.

Ключевые слова: конкретизация, дополнение, формирование, поликультурная коммуникативная компетенция, общение, сотрудничество, полилог культур, иностранный язык, языковая компетенция, речевая деятельность.

Peculiarities and ways of formation of a poly-cultural communicative competence of future teachers of foreign languages in a primary school are looked through.

Keywords: concretization, supplement, formation, poly-cultural communicative competence, intercourse, collaboration, polylogue of cultures, foreign language, language competence, communicative activity